MINKÄLAINEN KULTTUURILAITOS YLEINEN KIRJASTO ON?

Informaatiotutkimuksen syysseminaari

Tampere 13.11.2015

Pirjo Tuomi

Sisältö

Aluksi:

- Kulttuuripolitiikan alue ja kehitysvaiheita

Sitten:

- Miten kulttuuripolitiikka on ollut osallisena suomalaisen yleisen kirjastolaitoksen kehityksessä

Lopuksi:

- Kysytään mikä on/voisi olla suomalaisen yleisen kirjastolaitoksen rooli kulttuurin alueella?

Kulttuurin alue (Vestheim: 2009)

- Kulttuurin alueeseen kuuluvat:
- kaikki ne kulttuuriksi kutsutut yhteiskunnan **toiminnot, palvelut, tuotteet, välitys, jakelu ja kulutus,** jotka
- **liittyvät taiteeseen tai kulttuuriperinnönylläpitoon**

- **rahallinen, organisatorinen, informatiivinen tai normatiivinen päättäjien taholta tuleva tuki**, joka kulttuurin tuotantoon, välitykseen, jakeluun ja kulutukseen kohdistetaan

- **Kulttuuripolitiikka** syntyy, kun poliittinen ja taloudellinen järjestelmä alkaa suoraan ja aktiivisesti osallistua taloudellisesti, hallinnollisesti, ideologisesti tai normatiivisesti kulttuurin tuotantoon tai vastaanottoon

Organisatorinen alue (Vestheim: 2009)

- Traditionaaliset organisaatiot (kirjastot, museot, teatterit):

=> **Institutionaalinen perintö (institutional heritage)**

- Oikeuttaakseen olemassaolonsa (myös tulevaisuudessa):

=> **kyettävä uusiutumaan**

=>**täytettävä yhteiskunnallisia tarpeita, joita mikään muu instituutio (organisaatio) ei tee**

Kulttuuripolitiikan osapuolet (1)
(Vestheim, 2009)

A) kulttuuripoliittinen järjestelmä

- muodostuu parlamentaarisesti valitusta elimestä, **kulttuuriasioista vastaavasta ministeriöstä** ja sitä lähellä olevista toimielimistä
- **oletetaan koostuvan asiantuntijoista** ja professionaalisista virkamiehistä, jotka ovat poliittisesti riippumattomia eduskunnasta ja ministeriöstä

Kulttuuripolitiikan osapuolet (2)

B) **kulttuurin tuottajat, välittäjät ja jakajat**

- voivat olla yksityisiä henkilöitä, kuten artisteja, kriitikoita, kustantajia tai **kirjastonhoitajia**
- instituutioita, kuten museoita, teattereita, kustantamoita tai **kirjastoja**

Kulttuuripolitiikan osapuolet (3)

C) **yleisö, käyttäjät ja kuluttajat**, joka on heterogeeninen ryhmä kansalaisia

- voidaan edelleen jakaa kahteen ryhmään:
- **todellinen yleisö**, joka käyttää aktiivisesti kulttuuripalveluita lukijoina, kuuntelijoina, katselijoina
- sekä **potentiaalinen yleisö**, eli ryhmät tai yksilöt, jotka kulttuuripolitiikan avulla halutaan todelliseksi yleisöksi

Kulttuuripolitiikan osapuolet (4)

- Kulttuuripolitiikka muodostuu **kolmen osapuolen intresseistä ja niiden välisistä suhteista**

- Yleisen kirjaston toiminnassa ja toimintojen organisoinnissa **kulttuuripoliittisella järjestelmällä** (kirjastotoimisto, kirjastotarkastajat, OPM) on aina ollut merkittävä ja keskeinen rooli

Kulttuuripolitiikan kehitysvaiheita (1)

- **1900-luvun jälkipuoliskolla** muutosjatkumo **valistuksesta** (*Enlightenment, oplysning*) **elämykseen** (*Experience, oplevelse*)
- (Tässä Saukkonen & Ruusuvuori: *Reveries and Realities – Recent Developments in Finnish Urban Cultural Policy*, 2012; alkuper. Skott-Hansen: *Kultur til tiden – strategier i den lokale kulturpolitik)*

- **Ensimmäinen vaihe**: kulttuuripolitiikka perustui **humanistiseen rationaalisuuteen** (*humanistic rationale)*
- taustalla **ideologiset ja idealistiset periaatteet**
- kaikilla kansalaisilla oli mahdollisuus päästä osalliseksi kansallisesta kulttuurista ja ns. korkeakulttuurista riippumatta yhteiskunnallisesta asemasta tai asuinpaikasta.

Kulttuuripolitiikan kehitysvaiheita (2)

- **Seuraavassa vaiheessa** kulttuuripolitiikan perusteet **yhteiskunnallisia** (*sociological reasoning)*
- Strateginen muutos tapahtui **1960-luvun lopulla ja 1970-luvun** alussa
- **Kulttuurin demokratisoimisen sijasta siirryttiin kulttuuriseen demokratiaan**: erilaisten taiteen ja kulttuurin muotojen tasa-arvoon ja tasa-arvoiseen mahdollisuuteen kaikille ilmaista itseään kulttuurisesti
- Kulttuuria ei enää tuotettu, vaan kaikki saattoivat olla osallisina kulttuurissa

Kulttuuripolitiikan kehitysvaiheita (3)

- **Kolmas käänne 1980-luvulla**
- Viime vuosikymmeninä **välineellinen rationaalisuus** (*instrumental rationale*) on vahvistunut osana yleistä käännettä **kohti uuskonservatiivisia ja uusliberalistisia** tapoja ajatella ja toimia
- Julkiselle sektorille talouden (markkinoiden) sektorilta ideoita ja arvoja, teorioita ja käytänteitä

Kulttuuripolitiikan kehitysvaiheita (4)

- kulttuuripolitiikassa on **otettu etäisyyttä kulttuurisiin näkemyksiin, joissa korostuvat esteettiset arvot ja laatu**
- Fokus on **nyt hyvinvoinnissa ja osallistumisessa**, jolloin painotetaan **markkinaorientoituneisuutta, individualismia, tietoverkkoja, ja globalisaatiota**
- Kehitys on siis tapahtunut **laatudiskurssista ensin hyvinvointidiskurssiin ja sitten yhteisödiskurssiin** (*alliance*)
- Myös nämä diskurssit ovat tapahtuneet paremminkin rinnakkain kuin peräkkäin; **yhteisö-diskurssista on tullut yhä dominoivampi suhteessa laatu- ja hyvinvointidiskurssiin**.
(Ruotsalainen tutkija Jenny Johannisson; tässä: Saukkonen & Ruusuvuori)

Suomen yleisen kirjastolaitoksen kulttuurisen roolin tarkastelua

- **1950-luvulle saakka:**
- Kirjastolaitos osana kansallisen kulttuurin rakenteita ja ideologista ohjelmaa: **keskeistä valistus**
- Kirjastolaitoksen **mallit ulkomailta**, aluksi Saksasta, myöhemmin Ruotsin kautta amerikkalainen kansankirjasto-malli
- Amerikkalaiseen malliin kuuluneita ”laajennettuja kirjastopalveluita” ei Suomessa juurikaan arvostettu; Suomessa **keskityttiin kirjallisuuspalveluihin; kulttuuri = kirjallisuus;**
- Kulttuuripoliittinen ohjaus voimakasta: kirjastotoimisto (Kannila), kirjastotarkastajat => humanistista, valistus-henkistä ja korkeakulttuurista => **esteettiset arvot ja laatu**

1960-1980-luku: suomalaisen modernin aika (kulttuurinen demokratia)

- Korkeakulttuuri vs. viihdekulttuuri keskustelu kiihtyy
- Kulttuurinen demokratia tarkoitti kirjastoissa esim. uudenlaiseen moderniin ”palvelukulttuuriin” siirtymistä
- Sekä Kannilan että Nummen edustamat näkemykset julkisen kirjaston palveluperiaatteesta:
- tarjota kaikelle kansalle tasa-arvoisesti parasta mahdollista tarjolla olevaa **taidetta – kirjallisuutta ja musiikkia** –
- alettiin nähdä holhoamisena ja populaarikulttuuria vieroksuvana ideologisena ”pakkosyöttönä”

1973 kirjastokomitean mietintö: kirjasto- ja kulttuuripoliittisesti tärkeä käännekol

- Kirjaston kulttuuritarjontaa ja kulttuuriorganisaation käsitystä laajennettiin muun kulttuuri- ja vapaa-ajantoiminnan alueelle:
- Kirjaston tulee ”**edistää yleisen sivistystason kehittämiseen pyrkivää vapaa-ajan käyttöä**”
- musiikkitoiminta, kuvataidetoiminta, elokuvatoiminta, teatteritoiminta (tilat)

1990-luvulla kulttuuripolitiikassa kirjaston rooli kulttuurin kentältä ”tietoyhteiskunnan veturiksi”

- T(ieto)ekniikka rahoituksen ja resursoinnin keskiöön: kokoelmat ja aineistohankinnat supistuivat, vaikka lainat/lainaajat lisääntyivät
- Esim. John E. Buschman (Dismantling the Public Sphere, 2003) ” Kirjastot ovat säälimättömässä kierteessä. Rahoitusta jäädytetään ja leikataan muualta paitsi teknologiaan perustuvista resursseista, jotka edustavat uutta taloutta. Niille annetaan etusija rahoituksessa, koska ne ovat populaareja ja siksi kirjaston täytyy ostaa niitä pitääkseen yllä trafiikkia ja oikeuttaakseen olemassaolonsa ja jatkorahoituksensa.”

Tietotekniikka vs. aineistot (1)

- **Kirsti Kekki:** *Kirjastot **1996*** (yleisten ja tieteellisten kirjastojen toiminta tilastojen valossa: johdantotekstiä):
- ”Kirjastojen talous on edelleen hyvin tiukkaa - - **tehtävä suurehkoja panostuksia tietoverkkojen kehittämiseen** - - perinteisessä **kokoelmien hankinnassa** ja muussa kirjastotyössä **jouduttu tinkimään** useissa kunnissa kohtuuttomasti”
- ”Valtion erityisavustuksin tuettiin **Tiedon talo -projektissa** vuonna 1996 **1,5 miljoonalla markalla**”- - ”**Suomi tietoyhteiskunnaksi -projektin** kirjasto-osiossa 231 kunnan kirjastoa tietoverkkojen käyttöönotossa **10 miljoonalla markalla**. Olennainen osa projektia ovat maakuntakirjastoissa työskentelevät asiantuntijat”

Tietotekniikka vs. aineistot (2)

- Kirjastot **1997:** johdanto:
- ”uuden aineiston **hankinta on vähentynyt 1990-luvun alusta 27 %,** kun taas kunnallisten kirjastojen **käyttö on lisääntynyt vastaavana aikana 31 %**”. ”…tuettiin valtion erityisavustuksella 252 kirjastoa - - **Suomi tietoyhteiskunnaksi** -ohjelman kirjasto-osiossa **10 miljoonalla markalla** - -. ”
- **1999**: ”Kirjastot ovat **tiukkojen talouskehyksien takia joutuneet leikkaamaan erityisesti kirjahankintaa** muun toiminnan rahoittamiseksi, vaikka k**irjalainaus lukumääräisesti on pysynyt koko 90-luvun samalla tasolla**. - - leikkaukset ovat **ensisijaisesti koskeneet kaunokirjallisuutta**.”

Kirjaston rooli ”kulttuuriorganisaationa” 2000-luvulla: OPM:n kulttuuripoliittisten asiakirjojen ohjauksessa(1)

- OPM:n kirjastopoliittinen ohjelma 2001-2004
- OPM:n kirjastostrategia 2010 alaotsikko: tiedon ja kulttuurin saatavuuden politiikka
- Yleisten kirjastojen laatusuositus -asiakirja (OPM, 2010)
- OPM:n kirjastopolitiikka 2015: kansalliset strategiset painoalueet

Kirjaston rooli ”kulttuuriorganisaationa” 2000-luvulla OPM:n kulttuuripoliittisten asiakirjojen ohjauksessa (2)

- OPM:n kirjastostrategiassa 2010 ”Kirjasto toteuttaa tietoyhteiskunnan perusoikeuksia edistämällä **tiedon ja kulttuurin saatavuutta** sekä tukemalla **tietoyhteiskunnan kansalaistaitoja**. Se kehittää **kansalaisten omaa kieltä ja ajattelua** ja antaa eväitä **oman ja vieraiden kulttuurien tuntemukseen** samoin kuin **oman itsensä ja muiden ihmisten syvällisempään ymmärtämiseen**.
- OPM:n kirjastopolitiikka 2015: **Viihtyisät tilat** ja pitkät aukioloajat luovat **turvallisen kohtaamispaikan**, joka tukee **yhteisöllisyyden, osallisuuden ja monikulttuurisuuden rakentumista**

- **Vrt. Johannisson: Fokus on nyt hyvinvoinnissa ja osallistumisessa, jolloin painotetaan markkinaorientoituneisuutta, individualismia, tietoverkkoja, ja globalisaatiota**

Kirjaston rooli ”kulttuuriorganisaationa” 2000-luvulla: OPM:n kulttuuripoliittisten asiakirjojen ohjauksessa (3)

- OPM:n kirjastopolitiikka 2015: kansalliset strategiset painoalueet: Kulttuurinen rooli voidaan nähdä aineistosidonnaisena:
- **Vain yleisissä kirjastoissa on saatavilla järjestettynä monipuolinen valikoima kaunokirjallisuutta ja käyttöarvonsa säilyttävää tietokirjallisuutta, lehtiä, musiikkia, elokuvia ja muita tallenteita sekä laadukkaita tiedonhakupalveluita**.
- Kirjastot takaavat **tiedon ja kulttuurin monipuolisuuden lisäksi myös sen ajallisen syvyyden.**
- **Painettuja ja virtuaalisia aineistoja** tarjotaan rinnakkain.
- MUTTA esim. Ohjelman keskeisimmät viestit -otsikon alla **ei kuitenkaan puhuta sanallakaan kulttuurista, kulttuurisista sisällöistä tai kulttuuripalveluista?**

Mikä on/voisi olla suomalaisen yleisen kirjastolaitoksen rooli kulttuurin alueella?

- Traditionaalisella kulttuuriorganisaatiolla on

=> Institutionaalinen perintö: hankkia, ylläpitää, välittää kirjallisuutta (kulttuuriperintöä); esim. kirjalainaukset pysyneet lähes ennallaan 1980-luvulta lähtien

- Oikeuttaakseen olemassaolonsa (myös tulevaisuudessa):
- => kyettävä uusiutumaan => esim. e-kirjat, uudet tavat nostaa esille kirjallisuutta (aineistoja), uudet genret, kirjalliset vähemmistöt…

- =>täytettävä yhteiskunnallisia tarpeita, joita mikään muu instituutio (organisaatio) ei tee => ks. ed. + professionaalinen osaaminen (esim. bibliografinen osaaminen, kirjallisuuden ja musiikin erityisasiantuntemus)

Kysyttävä myös:

- Keiden intressit kirjastoa määrittävät?

⇒kirjastonkäyttäjien vai (kulttuuri)poliittisten päättäjät (intressit ei-käyttäjissä?) => resursointi

⇒Kuinka riippuvaisia/riippumattomia halutaan olla kulttuuripoliittisesta järjestelmästä/sen intresseistä? (”Sen lauluja laulat, kenen leipää syöt”?)

⇒Onko kirjaston ensisijaisen tehtävä kulttuurin alueella tuottaa kulttuuripalveluja kulttuuripolitiikan ehdoilla vai säilyttää ja jakaa kulttuurin ja taiteen tuotteita => kirjastoammattilaisten intressit?

Lähteet:

Buschman, John E. (2003). Dismantling the Public Sphere. Situating and Sustaining Librarianship in the Age of the New Public Philosophy. London: Libraries unlimited.

Johannisson, Jenny (2006). Det lokala möter världen: kulturpolitiskt förändringsarbete i 1990-talets Göteborg. Skrifter från Valfrid nr 32. Göteborg: Valfrid.

Kirjastopoliittinen ohjelma 2001-2004 (2001). Opetusministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston julkaisusarja 2001:2. Helsinki : OPM.

Kirjastostrategia 2010 Tiedon ja kulttuurin saatavuuden politiikka (2010). Opetusministeriön julkaisuja 2003:1. Helsinki : OPM.

Kirjastot 1996 (1997). Yleisten ja tieteellisten kirjastojen toiminta. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Kirjastot 1997 (1998). Yleisten ja tieteellisten kirjastojen toiminta. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Kirjastot 1999 (2000). Yleisten ja tieteellisten kirjastojen toiminta. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Opetusministeriön kirjastopolitiikka 2015: kansalliset strategiset painoalueet (2009). Opetusministeriön julkaisuja 2009:32. Helsinki : OPM

Saukkonen, Pasi & Ruusuvirta, Minna (2009). Toiveet, tavoitteet ja todellisuus. Tutkimus kulttuuripolitiikasta 23 kaupungissa. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore.

Saukkonen, Pasi & Ruusuvirta, Minna (2012). Reveries and Realities – Recent Developments in Finnish Urban Cultural Policy. Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift,, VOL 15:2, 204-224
Skot-Hansen, Dorte (1999). Kultur til tiden – strategier i den lokale kulturpolitik, Nordisk kulturpolitisk tidskrift, vol 2, nr 1, pp. 7–27.

Vestheim, Geir 2009. The Autonomy of Culture and the Arts – from the Early Bourgeois Era to Late Modern "Runaway World" Miikka Pyykkönen, Niina Simanainen, Sakarias Sokka (eds.) What about Cultural Policy?Interdisciplinary Perspectives on Culture and Politics. 2. painos. SoPhi, 114. Helsinki; Jyväskylä: Minerva, 12-30

Yleisten kirjastojen laatusuositus (2010). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:20. Helsinki : OPM.

Kiitos!